
ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ик.н. Георги Кирилов Петков

на дисертационния труд на **Десислава Ханджиева - Баджо**
на тема „Привързаност в семейството и агресивно поведение”,
представен за придобиване на образователната
и научна степен „доктор”

Проблемът за привързаността не е нов както в световната, така и в българската научна литература. Отнесен към семейството и неговото функциониране той придобива съвсем актуално звучене, доколкото на съвременния етап от развитието на обществото, елемент от което е и семейството, промените се случват вън и независимо от желанията и очакванията на хората и за много от тях често съдим единствено по резултатите. Това означава, че все още не сме в състояние да ги управляваме. Определена вина за това състояние имат и учените, чиято отговорност е както да осмислят и да обясняват случващото се в живота на хората, т.е. да "осветяват пътя", така и да прогнозират тенденциите и с това да предотвратяват, а в някаква степен и да смекчават тежестите, които хората трябва да понасят.

От тази гледна точка изборът на подобна, многократно експлоатирана тема сам по себе си е предизвикателство, което очевидно не е смутило автора. Това се дължи на факта, че Десислава Баджо е намерила такъв аспект за разработване на темата, който

очертава известна перспектива в изследванията на семейното функциониране, ефектът от които ще се отрази както върху самото семейство, така и върху обществото като цяло, доколкото семейните взаимоотношения несъмнено се мултиплицират и непосредствено влияят върху поколенията, които в по-голяма или по-малка степен в собствения си живот възпроизвеждат семейния модел. Несъмнено върху избора и е повлиял и личният опит, натрупан от практиката в работата с пациенти.

Изследването, което докторантът ни представя в настоящия дисертационен труд е сериозен опит за задълбочаване и обогатяване на съществуващите знания в областта на семейните отношения, както и на практиките за тяхното усъвършенстване. Десислава Баджо се е опитала да открие онези важни фактори, които участват при формирането на комплекса от взаимоотношения в най-малката клетка на обществото и изпълват със съдържание онова, което дефинираме като семейна привързаност. Положила е усилия и е успяла да издири и проучи достъпната и литература, релевантна на изследвания проблем. А това от своя страна и е позволило да създаде и представи в дисертационния си труд относително точна представа за степента до която съвременните автори са анализирали изследваната от нея проблематика. От заявеното на страниците в дисертационния труд става ясно, че Десислава определено се е постарала да избере методология, която да я е преведе през всички перипетии на едно научно изследване, от създаването на всестранно обоснован и логично изграден теоретичен модел, до получаването, обработката и анализа на данните, добити чрез измерване на емпиричните индикатори, възпроизвеждащи реалните семейни отношения. За да провери модела си тя е потърсила и приложила методи за оценка на изследваните конструкции, проверявани многократно и доказали своята ефективност в представителни български изследвания.

В пространен анализ на повече от петдесет страници в първа глава, озаглавена "Привързаност в семейството и семейно възпитание. Теоретични модели на понятието семейство" Десислава Баджо е представила съвременните схващания за семейството. Разкрила е същността на основните елементи които изграждат

модела на класическото семейство. Отделен параграф в главата е посветен на тенденциите в развитието на съвременното семейство. Анализирани са някои от проявите, които са симптоматични за посоката на измененията в структурата и характера на семейните отношения и които потвърждават прогнозите за развитието им в бъдеще. Отделено е внимание и на такъв сериозен социален проблем, какъвто е престъпността, като са изследвани причините, част от които се коренят в семейните отношения, когато, както се казва "в живота на детето са се случили неща, които не е трябвало да се случат, а не са се случили неща, които е трябвало да се случат".

В последния параграф на главата "Анализ на семейните отношения" е направена дисекция на съвременното българско семейство. Тук откриваме опит да се изведе феноменът привързаност, като резултат от подходящото съчетаване на разнообразните семейни отношения, в които се формира и развива личността на детето.

Втората глава, озаглавена "Агресивност", в обем от около тридесет страници, Десислава Баджо използва, за да разкаже теориите за агресията. Тя описва и някои доказани в практиката подходи за изучаването на агресията и агресивните прояви на индивидите. Тук обаче става въпрос не просто за агресията въобще, а за онази агресия, която се проявява в семействата. Като се концентрира върху този по-тесен аспект от агресивните прояви, авторът пресича проблема за семейната агресия с проблема за привързаността в семейството, което е и същността на изследването. Така дисертационната тема получава теоретична основа, която и служи за отиване и по-нататък, а именно, към емпиричните експликации на заявения проблем, които намираме в следващата глава.

"Взаимозависимост между привързаността в семейството и поведението на подрастващите. Методически аспекти на изследването." Под това заглавие в трета глава Десислава Баджо развива експерименталната част на дисертационното си изследване.

Докторантът, като следва стандартния подход при разработване на подобни дисертационни трудове, посвещава първия параграф на

експерименталния дизайн. В отделен подпараграф посочва целта, която е "да установи дали съществува връзка между привързаността в семейството и агресията в общуването при индивидите в детска и юношеска възраст, по-специално сред юношите 12 - 17 год., както и на базата на проведеня анализ - да се направят обобщения по отношение на възможностите за осъществяване на общуване без агресия."

За постигането на така формулираната цел, Десислава Баджо определя "следните изследователски задачи:

- да се избере методика на изследване;
- да се определи целевата група на изследването;
- да се направи анализ и характеристика на самата целева група от гледна точка на психологичния ѝ конструкт;
- да се установи агресивността и на какво ниво в юношеското поведение;
- да се проведе психодиагностиката;
- да се анализират и обобщят резултатите;
- да се отправят препоръки и възможности за разрешаване на проблема".

Следва един подпараграф, озаглавен "Методология на изследването", който е пространно описание на различни методи, които според автора се използват в емпиричните изследвания, като експеримент и психодиагностика (сс. 113 - 117), в рамките на който са разгледани "тестове от най-различен характер и личностни въпросници" (с. 115), въпросниците, анкетата.

На сс. 117 - 128 намираме подпараграфа "Характеристика на целевата група на изследването", където на повече от десет страници, като се позовава на различни теории, авторът описва групата към която е насочила изследователския си интерес. Описанието завършва с изясняване на феномена общуване и неговите функции, "обобщени в направления" - 14 на брой.

В следващия подпараграф "Методики за изследване" са представени инструментите с които докторантът е събрала емпиричните данни за привързаността в семейството. Резултатите са визуализирани във фигури и таблици.

По аналогичен начин в следващия подпараграф "Методики за

изследване на агресивното поведение", въпреки че е в множествено число, е описан методът "Case Study", който е използван за описание на качествени характеристики на изследваните лица.

В параграфа "Терапевтична интервенция и резултати" авторът преминава към описания на случаи.

Очевидно, като описва случаи от своята терапевтична практика и обобщавайки опита си, авторът се старее да потвърди заложеното в началото на дисертационния труд твърдение за наличие на взаимовръзка между проявяваната агресия при децата и степента на привързаност в семейството в което те са отраснали.

Четвъртата глава, озаглавена "Привързаност срещу агресивност. Предотвратяване на агресивни прояви", основно е посветена на изясняване на тази взаимовръзка. Тук авторът отново се връща към теоретизиране на проблема за повлияването на агресивността на детето от привързаността в семейството. Изведени са някои фактори, ключови за възпитанието на детето, наличието на които възпира агресивните изблици при контактите му с връстниците, независимо от ситуациите в които то попада.

В Заключение Десислава Баджо е обобщила резултатите от дисертационния анализ. Като собствен принос в изследването е посочила, че е:

"Извършена систематизация на теоретичните и емпирични изследвания относно връзката между привързаността в семейството и формиране на агресивно поведение в юношеска възраст.

Аргументирани са основните характеристики на привързаността в семейството, като емоционална топлина, отхвърляне, свръх протекция и др. както и различните стилове семейно възпитание, които повлияват в най-голяма степен поведенческите прояви на юношите.

Извършен е сравнителен анализ на традиционните и съвременни модели на комуникационния стил в семейството.

Анализирана е актуалната промяна на комуникационния климат в съвременното семейство и преходът от затворен към поддържащ комуникативен стил.

Описана е ролята на родителските практики и отношения към

детето, определящи нивото на автономия и авторегулация на детето, неговата мотивация за развитие, способността му за социална интеграция.

Предложен е модел за превантивна работа със семействата, насочена към развитие на просоциално поведение на юношите.

Предложен е ефективен модел за терапевтична работа с юноши, проявяващи патологични отклонения в поведението, както и със семействата им.

Представена е френската адаптация и превода на български език на различни въпросници за оценка на привързаността към родители /майка, баща /и приятели ./IPAR,-R/ представен е на български език и френския превод на въпросника за оценка на възприеманите родителски стилове /EMBU-A/, както и холандската адаптация на Маркос за оценка на психометричните възможности на въпросника.

Представен е и въпросника за оценка на двете системи за активация- /BIS, BAS/: системата за поведенческо потискане и поведенческа активация. Представени са и резултати за валидизационно изследване на Морис и др.2005 г."

В приложения към дисертационния труд са дадени всички въпросници, използвани в изследването.

Библиографската справка показва, че Десислава Баджо е проучила 116 литературни източника, 50 от които на български и руски езици, а останалите на английски и френски. Те са цитирани коректно в хода на изложението.

Авторефератът отразява сравнително пълно направеното в дисертационния труд, но на места буквално повтаря текстовете от изследването. Така изглежда претрупан с излишна информация, а не с обобщения на резултатите.

Десислава Баджо е посочила три публикации, свързани с темата на дисертационния труд, което дава известна публичност на научните и занимания. Направила е списък с научните и научно-приложните приноси, както самата тя ги вижда. Някои от тях са спорни, доколкото не са изведени непосредствено от дисертационното изследване, като този за конфликтите, както и претенцията за оригиналност на

терапевтичната система за преодоляване на агресивното поведение на подрастващите, например.

Дисертационният труд и авторефератът са съпътствани от множество стилови и редакционни проблеми. Някои страници са буквално повторение. Например целта и задачите на дисертационното изследване от сс. 6 и 7 са идентични с целта и задачите на емпиричното изследване, което е не само стилова, но и методологическа грешка. Текстът от сс. 182 - 183 буквално е повторен на с. 205. На много места изказът доближава написаното повече до стила на учебник, като го отдалечава от стила на научното изследване, например, като обяснението на с. 116 и др. за това що е въпросник. На много страници в методологичната част е обяснен експериментът като изследователски метод, за да се направи на с. 112 изводът, че той е неприложим в настоящото изследване. Смятам, че всички слабости са отстранени и като цяло не повлияват общото положително впечатление от дисертационното изследване.

Бих бил по-сигурен в преценката си относно достойнствата на дисертационния труд, ако в публичната защита бъде направен опит да се дефинира привързаността като психологически конструкт, ясно разграничен от привързаността като понятие на етиката.

Освен това, от докторантът се очаква да замени декларативното твърдение за влияние на привързаността в семейството за снижаване на детската агресия в началните страници, с конкретни данни от емпиричното изследване, които доказват взаимовръзката между привързаността и агресията в контекста на семейното функциониране.

При убедително представяне на докторанта, задоволяващо минималните изисквания за официална защита на дисертационен труд, предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват Десислава Баджо да придобие образователната и научна степен „доктор”.

Рецензент: проф. д.ик.н.

Г. Петков

18 април 2012 г.

Гр. София